

כיצד ניזכר בשכחותינו?

שי לי הורודי

איוואן האיום מצמיד את בנו, איוואן איוואנוביץ', לפיו. רגע לפני כן חבט בראשו. אילו יכול היה בולע אותו שלם, שלא יחמוק וירחק אלי מוות. הדם הנוזל מבין אצבעות האב הוא גופו של הזמן, בדומה לחול ולא בדומה לשמש. צורתו היא המֶשֶׁך – עכשיו, משהכיר העתיד את נחת זרועו של העבר. אך לא ניתן לאחוז עוד בכך, הוא איננו מוצק דיו. בשביל מה צויר הרקע? בשביל מה השטיחים, המשבצות שעל הקיר, הכיסא המהודר המוטל על צידו, תיבות, בדים, רהיטים? הכול, חפצים יקרים שניתנו למבטו של האב, בשביל להיבלע בו ולהיעלם. מה שנסתר מאחורי העור גלוי עכשיו, משהבקיע החפץ את הגוף, ומה שנתפס ונאחז, בעין וביד, מה שהיה גלוי נעלם ונשמט. שניים. אחד. תמונתו של מי תלויה שם על הקיר מאחור? דמותו של מי מביטה מהאפלה? האם זה אביו של איוואן הנורא? שלושה. שניים. אחד. העבר זורם אל העתיד. העתיד מתכלה בהווה. הדם הזורם בדורות דולף. כלי הקיבול נשבר. העבר סוגר. העתיד נסגר. מה רואות עיניו של איוואן האיום? הן אינן רואות דבר. חפצים יקרים, כלי קיבול שהיו אמורים לשאת את העבר אל העתיד, נשברו. דימוי זה מתגלה בשולי המבט, היכן שהראייה פועלת כתחושה, בניגוד למרכז המבט שבו התפיסה שולטת. היכן שהשטיחים אינם נתפסים ככאלה הם נהפכים לדם. במבט מרפרף הופכים הקפלים לאוושות. כגביע יין נפל הכס והנוזל האדום נשפך לכל עבר. ציורו של איליה רפין מתאר רגע, "ב-16 בנובמבר 1581", שבו נפרדו הנראה והנתפס במבטו של איוואן האיום וקרסה הכלכלה הסקופית. איוואן האיום התבדה מהתבחנות זהותו ויחד איתה מאפשרות הבעלות, שכן בחשבון האחרון היה זה דווקא בנו שבלע אותו במלואו, ובתוכו ובמותו מת גם הוא.

דימוי 1. איליה רפין, איוואן האיום ובנו ב־16 בנובמבר 1581, 1885

מבט דומה לזה של איוואן האיום מביט סטורן (או כרונוס) של פרנסיסקו דה גויה. הנה הפציעו מהאין השחור חיים. לא היו ולא יהיו ובכל זאת ישנם, לכודים באורו של מבזק. עיניים נאטמות בסנוורי הרגע והאפשרויות אינן. אחד או אחר, שהעתיד יעשה מההווה עבר או שההווה יעשה עבר מהעתיד. שהבן ירצה את האב או שהאב ירצה את הבן. אבל הרי הרגע המכריע התרחש כבר. ניתן לשמוע בדממה את קולות ביתור הגופה בשיניים. שום נבזיות אינה נשקפת מעיני האב. רק אימה. האימה מסופיותו, אולי. שאינו מסוגל לגשר על הפער שבין היותו והיות צאצאיו ולזהות בהם את המשכו. ואולי הוא נתון דווקא להזדהות יתרה עם צאצאיו שנולדו אל תוך החשכה. שממילא לא הושלמה לידתם שכן לא היה חוץ להולידם אליו. עולם להורישו. דבר מלבד חשכה מלפנים ומאחור. שני ניגודים מדומים אלו, בין סטורן כאחד לסטורן כיחיד, מהווים למעשה שתי פנים לאותה בדידות ללא גבול. האין זה ברור ממבטו שעבורו החיים אינם דבר נעים או רצוי? האין זה ברור מעירומו שהמוות הוא התוכן היחיד של חייו? אולי לו יכול היה בולע את בנו שלם. אחד. שיחיו זה בזה. כלומר, שהעתיד יחיה בבטן העבר. אבל נגזר עליו לטרוף אותו איבר איבר, "מהסיבה הפשוטה שמעולם לא נראה גוף מתלפף כולו סביב גופו של האחר, עד כדי כך שהוא מכיל אותו וכולע אותו" (לאקאן 2005, 31).

דימוי 2. פרנסיסקו דה גויה, סטורן טורף אחד מבניו, 1819-1823

אך גוף כזה מעולם לא נראה, מהסיבה הפשוטה שהגוף שסביבו התלפף נותר בהכרח נסתר. מעולם לא נראה גוף שלא היה מלופף, מוכל ומוסתר קודם לכן בגופה של אחרת. הנראה מופיע תמיד אחד אחד בפני סכיניו של המבט. מרכז המבט תמיד מבתר את הגוף לאיבריו. קו ברור וחד מפריד בין סטורן לבנו. קו שקוטע את זרועות הבן ומקפד את ראשו. לידתו של הבן לא הושלמה. כדרכו של מעשה שלא ניתן להשיב הוא שב אל אי-האפשרות. חוזר להיכן שלא היה – אל אביו. שאר ללא שארית: אביו ספר אותם שניים, ספר עצמו אחד. מה שנחתך בינם נחתך בכך גופו. כשהבן מוחזק כך במותניו, בגבו אלינו, קטוע וערוף, אפשר לחשוב את גופו לגופת אישה. אין זו דוגמה ייחודית של השינוי המיני מהזכר לנקבה המופיע כך, כרוך במוות. ראי איך בעברית מדוברת הגוף המת הופך "גופה". השווי: "גופה קפא" ו"גופה קפאה".

אני רוצה לשאול, אם כך, האם ניתן לעבור שינוי מיני ולחיות? או אולי, האם אני אישה אפילו שאני חיה? במסגרת התרבות הליברלית מומשג המעבר המיני או המגדרי כהלך של מימוש עצמי. מידת הקבלה החברתית של בחירתה של הטרונסג'נדרית לעבור תהליך זה משמשת מדד למידת קדמתה של אותה חברה על ציר ליניארי של זמן היסטורי הומוגני ושקרי. "הקדמה כנורמה היסטורית" (בנימין 1996, 313). ניסוחים כמו "נולדתי בגוף הלא נכון" מאפשרים את חילוץ הסובייקטיביות מהרגע ההיסטורי וההסביבה החברתית מחד גיסא ומהגוף מאידך גיסא. אם ה"טעות" מופיעה כבר בלידה הרי היא טרום-תרבותית, ואם היא שוללת את הגוף כבר ברגע הגחתו לעולם הרי היא גם טרום-גופנית. במסגרת המשגה זו ממוגדרת הנשמה, ישות שקודמת לחיים הגופניים ומתמידה אחריהם. ביחס אליה יכולים החיים להתקיים "בהתאמה" או "באי-התאמה", המבטאת גם תחושת הלימה או אי-הלימה בין המרחב הסובייקטיבי לאובייקטיבי. בין עמדת הצופה לעמדת הנצפה. אין זה מפליא שעבור הטרונסג'נדרית, שנולדה "בגוף הלא נכון", אפשרות התיקון היא הניגוד המשלים: למות בגוף הנכון.

תיקון הגוף מתגלם בהליכים רפואיים וקוסמטיים. אלו מצייתים ל"כלכלה הסקופית השלטת" (איריגארי 2003, 16), כלומר לתערוף המבט. להיות אישה משמעו בניסוח זה להיות נתונה למבט שנשים נתונות לו. הניתוח לשינוי איבר המין מזכרי לנקבי הוא גילום של תפיסת הפות "כתשליל, כצד האחר, כהיפוך של איבר המין היחיד הנראה לעין כבעל הצורה המעוצבת" (שם, 17). הפין "נהפך" בניתוח מהחוף לפנים. הליכי המעבר יקרים ונמצאים מעבר להישג ידן של נשים רבות המעוניינות בהם. הנשים שעוברות הליכים אלו רוכשות את גופן, לעיתים לאורך שנים, בסדרה של שינויים הממוקדים באיברים שונים. הגוף מופיע אז לפני העצמי כרכוש, דרך אותה נפרדות שאפשרה את הניסוח "גוף לא נכון".

"רכוש פרטי ובעלות, ללא ספק, זרים לנשיות. לפחות מבחינה מינית. אך לא הקרבה. הקרבה כה גדולה עד אשר אינה מאפשרת התבחנויות של זהות, ומכאן כל צורה של בעלות" (שם, 21). לכן מה שמתאפשר בפועל הוא סובייקטיביות גברית ראשונית שמקיימת יחס בעלות על קיום נשי מחופצן, קיום שנרכש בכסף והושג דומם. כאובייקט. התנועה המתאפשרת לאישה זו, שקפאה כדרכו של מוצר צריכה, היא להיצרך ולהתכלות. היא נאלצת לעמוד במקומה עד שאינה יכולה עוד לעמוד, אך אחרי שכבר אינה יכולה לזוז. ניסוחו של סובייקט ראשוני, טרום-תרבותי, נשמתי, מאפשרת ספירה שלו כחיד, נפרד. והרי זהו למעשה תנאי האפשרות של הבעלות, שניתן יהיה להבחין את הבעלים ממי שאינם הבעלים. ה"פתרונות" המוצעים לסובייקטים נפרדים מזן זה הם פתרונות אישיים המתקיימים במסגרת חופש הבעלות החוקית, הוא החופש המרכזי בחברה קפיטליסטית. לכן לבעיות שונות מותאמים מוצרים שונים. השווקים שכמעט מיצו את אפשרויות ההתרחבות הגיאוגרפית נדרשים למצוא שווקים חדשים במרווחים שבין השווקים

הקיימים. כך מתבססת כלכלת התיווך במרחב שבין הצרכן למוצר (לדוגמה אמאזון), בין הצרכן למידע (לדוגמה גוגל), בין הצרכן לחבריו (לדוגמה פייסבוק) ואף בין הצרכן לעצמו. השליטה בשוקי התיווך באה לידי ביטוי בעיצוב התנועה, מילוי המרווחים שבין כל מה שהוא בר אחיזה, בין כל נקודה אחת לאחרת. יחסם של הדברים זה לזה, הדברים שהיו כולם לחפצים, מצומצם. הם אינם מכוננים עוד מרחב פעולה מכיוון שהם מקיימים את אפשרויות הבעלות והצריכה בלבד, וכינונו של מרחב שכזה מתרחש על ידי אפשרויות השימוש. המרחב ההומוגני הנוצר על ידם ריק וקפוא, מלא באי־אפשרות שחודרת לכול. זו האפלה שבה פועל סטורן את פעולתו היחידה – ניתוק בין הפעלים לחיות ולמות. עבר שאינו מוצא בתוכו במה להזין את העתיד, עבר גווע, מזין בגופו של העתיד את עצמו. הראשון נשלל מהאחרון. ההווה נסגר משני צדדיו לקראת רגע קפוא, אחרון. רגע שבו נוכל לומר "עכשיו" ולהתכוון לכך. לאן נלך אז, משהושלמנו? "סרטי הצילום שעדיין ותמיד טרם־פותחו של ביאתך אלייך/אליי" (איריגארי 2022) יפותחו. נהיה לדימויים קפואים. כשגיעי אליי, היכן שאני עומדת, בקצה ביאתך, נקפא זו בזו. אין סכנה כזאת. אני מחסירה מגופי את גופו של אבי ומתבוננת במה ששלי/שלך. אין קווים ישרים למתוח. אני הולכת לקראתך בדרכים עקיפות, לעולם לא חזיתית. לא דומה לך, לא מספיק. אני מצפה עצמי במה שהיה מצופה מאחרת.

אם יש "בעיה טרנסג'נדרית", זו בעייתה של כל אישה: "כדי להתנהג באופן שונה, עליה להשלים מסע סובך וכואב, המרה של ממש למין הנשי" (איריגארי 2004, 18). ומה יכולה להיות המרה זו כאשר "אין אירוע שיהפוך אותנו לאישה" (איריגארי 2003, 65)? "מין גופך/גופי אינו מוענק לנו על ידי ניתוח־פעולה. על ידי הפעלת שליטה, תפקיד, איבר. ללא התערבות או מניפולציה מיוחדת, את כבר אישה" (שם). ואם את כבר אישה תוכלי להיות אישה בהיזכרך שאת כבר כזאת. אבל מהיכן לך עבר זה שכבר היית? מה יזכיר לך אותך? ירושת חפצים? "רכושם, הוא גלותנו" (שם, 66). וכיצד תוכלי להיזכר כשהמילה לפעולה זו סומנה והתייחדה לו? הזיכרון זכר והשכחה נקבה, הוא פעיל והיא סבילה. זו הירושה שהוא הותיר לך – שכחת השכחה.

כיצד ניחלץ מכליאתנו בחוץ? כיצד ניזכר בשכחותינו? ניגע בידיים חשופות בחסר המאובן. היכן? בפנים. במעבה הבושה שחשנו כלפי מי שנאסר עלינו להיות, היכן ששנאתי אותך מכיוון שלפני כן אהבתי. בתוך מי שהיית עבורי אני מוצאת את מי שיכולתי להיות. אני מוצאת אותה חיה. אסורה. כיצד ניחלץ מכליאתנו בפנים? בהתרה שאת מתירה לי לכתוב כך. מי תבין? משהי. היא הולכת. היא שבה. כשהיא עומדת במקומה היא בלתי נראית.

אבל בזרימתה לתוכי ובזליגתה ממני אני לומדת להכיר אותנו. היא נגלית לפניי ספוגה בי, כמו שאני מתגלה לעצמי ספוגה בה. "קוראת יקרה", אני קוראת לה, ומצביעה על מקום שהוא רק שלנו. של כולנו. כל כך שלמות שאיננו זקוקות לחסר בשביל להצטרך זו את זו. לעיתים היעדרך הוא חלק ממך, ממש כפי שהוא חלק ממני.

הפקולטה לאמנויות - המדרשה, בית ברל

ביבליוגרפיה

- איריגארי, לוס, 2003. מין זה שאינו אחד: מבחר, בתרגום דניאלה ליבר, תל אביב: רסלינג.
- _____, 2004. אני, את, אנחנו, בתרגום הילה קרס, תל אביב: רסלינג.
- _____, 2022. "והאחת אינה משה ללא האחרת", בתרגום מיכל בן-נפתלי, תיאוריה וביקורת 56.
- בנימין, ולטר, 1996. מבחר כתבים (כרך ב): הרהורים, בתרגום דוד זינגר, תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- לאקאן, ז'אק, 2005. הסמינר ה־20 (1972–1973): עוד, בתרגום יורם מירון ואחרים, תל אביב: רסלינג.